

DE VORSTEN VAN BANGGAI.

(Vervolg en slot.)

III. *De plechtige Huldiging van den Vorst.*

Voordat gesproken kan worden over de plechtige inhuldiging van den Vorst, moet eerst iets gezegd worden van de heilige plaatsen, en de waardigheidsbekleeders, die den vorst terzijde stonden, en die bij de inhuldiging een rol speelden.

Elke overlevering uit den ouden tijd is in de Banggai-archipel vastgelegd aan een bepaalde plek, meestal een steen. Zulke heilige plaatsen heeten *balakat*, een verbastering van het Mal. woord *berkat*. Men wil hiermede te kennen geven, dat van die plaatsen bijzondere kracht uitgaat, die een zegen geven aan hen, die er betrekking op hebben. Wat de oorspronkelijke naam voor zulke plekken is geweest, is niet meer na te gaan. Vaak verwart men *pilogot* en *balakat* met elkaar. *Pilogot* zou kortweg weergegeven kunnen worden met „oervader van het geslacht”, maar dan als verzamelnaam gedacht van alle afgestorvenen, die tot dezelfde clan behooren. De eilandbewoners zeggen: *Balakat* is groter dan *pilogot*. Men bedoelt daarmede, dat de *balakat* voor een groter verzameling van menschen zorgt dan *pilogot*, die elke familie er voor zich op nahoudt.

In den loop van deze mededeelingen zijn al enkele *balakat* genoemd: op de toppen van de drie voornaamste bergen van Peling zijn het groote steenen, waarvan verteld wordt, dat daarop de eerste bewoners zijn neergedaald. Tal van plaatsen hebben op een verhevenheid in de nabijheid een steen, waarvan verteld wordt, dat hierop de voorvaderen uit den hemel zijn neergekomen. De plek die in 't bijzonder aan de dochter van Moemboe doi Djawa op Bokan gewijd is, heet Tolopot, een heuvel, die van zee uit is waar te nemen.

Behalve steenen en heuvels heeft men als *balakat* bepaalde voorwerpen, die aan voorname personen, vorsten, hebben toebehoord. En ten slotte behooren tot de *balakat* graven, zooals dat van den laatsten vorst van Bongganen, dat van Perintji Bongganen en andere.

Voor het eiland Banggai moet ik er nog enkele noemen. Dat de berg Boengkoeko tatandek een *balakat* geworden is door Noeroe Sapaa is reeds vermeld. Verder weten we ook, dat in de wijk Boneaka een voorwerp bewaard wordt, dat zeer vereerd wordt.

Niemand weet wat dit voorwerp is, of men wil het niet zeggen. De *balakat* is gewikkeld in 7×7 lappen rood katoen. Dit moet men wel doen, want de glans van het voorwerp is zóó sterk als de opgaande zon, en hij zou elk gewoon sterveling dooden. Alle heilige plaatsen op Banggai staan in verband met den vorst van Java. Zoo zou Boneaka heilig zijn, omdat Potiri Sale hier zou hebben gewoond. Deze is dan waarschijnlijk gecombineerd met de *balakat* van Bongganan, zooals ik boven getracht heb aan te wijzen. Hieruit zou dan te verklaren zijn de bijzondere kracht, die aan dit voorwerp wordt toegeschreven.

Een andere *balakat* van beteekenis (want er zijn tientallen) op Banggai wordt gevonden te Paisoe toboei „strand van het water”. Men vertelt namelijk dat in den tijd van Moemboe doi Djawa ook zijn broer naar Banggai kwam; deze zou Abdoel Djabar hebben geheeten. Men trok zijn prauw een eind landwaarts in, en toen men er weer eens naar ging kijken, was ze in steen veranderd. Ik kon de plek niet bezoeken; men beweert echter, dat romp en mast met takelage nog goed herkenbaar zijn. Aan den mond van het water waarlangs het vaartuig is opgetrokken, groeit veel bamboe, maar niemand durft daarvan kappen, omdat men denkt daarvan krankzinnig te zullen worden.

Aboe Kasim, de zoon van den vorst van Java, woonde na zijn terugkeer van Bantam op een plek, die Kaoe mambol „witte boom” heet, op de helling van den berg Boloekan, waar de eerste vorst met zijn raad van vier, *basalo sangkap*, zou zijn aangekomen. Deze plek wordt altijd nog vereerd, ofschoon de eigenlijke *balakat* van Aboe Kasim te Boniton is, nadat menschen vandaar afkomstig zijn hoofd zouden hebben opgevischt, waarvan de schedel nog bewaard wordt.

Vlak bij Kaoe mambol is de oude Kota van Banggai, die den naam draagt van Kota Djin „geestenvesting”. Men onderstelt toch, dat in den ouden tijd de vorsten omgang hadden met geesten, van wie zij hun bovennatuurlijke macht ontvingen. Deze Kota Djin is een smalle kuststrook, die aan den zeekant voorzien is van een wal van klipsteen. Deze muur moet vrij hoog zijn geweest; nu is hij omgevallen en de brokken steen liggen in menigte in het water. Men wijst nog de opening in den wal aan, waar de poort is geweest. De ruimte binnen de kota is zeer beperkt; misschien kunnen er tien huizen gestaan hebben; een heel verschil met de uitgestrekte vesting van Bebenketan. Daar stond eertijds ook het paleis van den vorst, *kamali tanga* „middelste paleis”, waarschijnlijk zoo genoemd als staande tusschen de later opgerichte Kota Tjina en de *balakat* Kaoe mambol.

Volgens de overlevering zou Kota Djin gebouwd zijn door zeke-
ren Mantjanda, een neef van Adi Lambal. Deze omstandigheid
geeft nieuw voedsel aan het vermoeden, dat Adi Lambal inderdaad
de van Bongganen gevluchte vorst is, die nog beproefd heeft zich
te versterken, maar die zich bij de komst van het Javaansche leger
vrijwillig heeft onderworpen. Aan de steenen van Kota Djin wordt
groote wonderkracht toegekend, en niemand durft ervan weghalen.
Toen het moeras van Banggai gedempt moest worden, is hiervoor
geen enkele steen van Kota Djin gebruikt. Men vertelt, dat eens
een Chinees een prauw vol laadde met deze steenen; hij was nog
niet ver van het strand verwijderd, toen het vaartuig zonder eenige
merkbare aanleiding bij kalm weer zonk, waarbij een der opvarenden
verdronk.

Kota Tjina, waarvan enkele malen sprake is geweest, is een
vesting geweest van klipsteen, die met mortel aan elkaar zijn
gevoegd. Het was een vierkant van misschien 50 à 60 meter lengte
en breedte; de muren waren enorm zwaar en hoog. Het verhaal
zegt, dat deze vesting op last van de Portugeezen door Chineezen
is gebouwd, waarom zij den naam droeg van Kota Tjina. De ver-
tegenwoordiger van den Sultan van Ternate te Banggai, de
oetoesan, woonde daar met zijn soldaten, terwijl nu en dan ook een
vorst van Banggai er zijn toevlucht moet hebben gezocht. Volgens
de overlevering zou Kota Tjina zijn gebouwd tijdens de regeering
van Moemboe doi Mendono. De kanonnen die erin waren, droegen
alle de initialen van de V. O. C.. Nu staat van de kota alleen nog
een der bastions. De rest is door de soldaten afgebroken bij de
bezigting van Banggai, en de kanonnen zijn in zee geworpen; een
paar ervan liggen nog op het erf vóór het bestuurskantoor. In
verband met hetgeen we beneden zullen opmerken omtrent de tijd-
rekening moet deze vesting in het laatst van de 18e eeuw zijn opge-
richt, vermoedelijk op last van den Sultan van Ternate in verband
met de herhaalde opstanden van Banggai tegen zijn heer. De Portu-
geezen waren reeds in 1572 door Sultan Baboe voorgoed uit de
Molukken verdreven (Valentijn, I, 538).

Wanneer de *balakat* een voorwerp is, maakt men er een soort
rustbank voor. Deze zijn van verschillende afmeting; er zijn er van
1 meter lengte, maar er zijn er ook, die niet langer zijn dan 3 à 4 dm.
Op dit rustbed is een bord geplaatst, soms een koperen schaal,
doelang, waarop sirih-pinang wordt neergelegd, en waarop onder-
steld wordt, dat de *balakat* huist. Dit voorwerp treft men overal
aan, zoowel onder de mian Banggai, als onder de mian Sea-sea.
Bij de mian Banggai echter wordt de *balakat* vereerd in een afzon-

derlijk huis, *koesali* geheeten ⁷⁾). Gewoonlijk staat dit gebouwtje, dat veelal 4 meter in het vierkant is, een eind van het dorp af in de wildernis. Steeds is er een man of vrouw bij aangesteld als bewaarder. Op Peling heet hij (zij) *pakanggi* (*kanggi* beteekent vasthouden); op het eiland Banggai noemt men zoo iemand *montoenoe*, of *samboe*; dit laatste woord heeft de algemeene beteekenis van ambt, waardigheid. Op Peling verblijft de bewaker gewoonlijk in het dorp; op Banggai zei men mij, dat hij (zij) eertijds in de *koesali* woonde. Is de bewaker een vrouw, dan is ze steeds een oude van dagen, aan wie een jongere vrouw als hulp is toegevoegd, terwijl een jongen bij haar is om hout en water te halen. Zulke helpers heeten *lambonoea* „huisgenooten”; ook de vorst had en heeft er steeds eenigen in zijn paleis, zooals we hebben gezien. De regeling omtrent het onderhoud van den bewaker is verschillend. Op Peling meen ik, dat regel is, dat ze in hun eigen onderhoud voorzien, en verder de gaven der geloovigen in ontvangst nemen, die bestemd zijn voor de *balakat*. Op Banggai kreeg de bewaker 7 stuks oebi uit elken tuin, wat oorspronkelijk bestemd is als offer aan den *balakat*.

Als men de hulp van den *balakat* voor een zieke wil inroepen, begeeft men zich naar den bewaker, en brengt hem een geschenk in sirih-pinang of oebi, waarna hij eenige medicijn klaar maakt, waarop de zegen van den *balakat* rust. Aan de bewaakster van het heilige voorwerp te Boneaka brengt men ook een lap rood katoen, dat ze om den fetisj wikkelt. Zijn er te veel roode lappen omheen, dan worden ze er af gewikkeld, en wordt de fetisj opnieuw ingepakt in 7 × 7 nieuwe lappen. Zoo iets geschiedt natuurlijk als niemand erbij is.

In de *koesali* van Tinangkoeng heeft men de *balakat* van Bonggan gevestigd. Hiervan is geen zichtbaar teeken; men heeft hem geroepen om daar te komen wonen op het aarden bord, waarop de offeranden worden neergelegd. Deze *koesali* staat ongeveer 1 km van het dorp af. Elk jaar wordt daar na den oogst een feest gevierd, dat 1 dag en 1 nacht duurt, en waarbij een geit en 2 hoenders aan den *balakat* worden geofferd (behalve die worden nog andere dieren geslacht ter opluistering van het feest). De hoenders worden niet gedood; van de geit worden de ooren eerst afgesneden, en van de hoenders trekt men enkele veeren uit. Ooren en veeren worden

⁷⁾ In zijn boek I Celebes obygder, deel II, 371, geeft Dr. W. Kaudern een foto van een *koesali*. Hij noemt die gebouwtjes *oetamalangong*. Men kende dit woord niet. Het Hoofd van Kindandal uitte de onderstelling dat misschien bedoeld is Boetasamalangan, de naam van een berg, waar de god Samalangan woont.

op het bord van *balakat* gelegd, en de hoenders laat men los. Als vreemdelingen ze nemen willen en slachten, mag dit. Men zegt zóó te doen om het leven der menschen voorspoedig te maken. De geit wordt geslacht. De bewaker, *pakanggi*, van den *balakat*, spreekt dezen toe en vraagt om zegen en voorspoed. Om 4 uur in den namiddag ongeveer komt men samen, zoodat de maaltijd ongeveer om 10 uur in den avond plaats heeft. In de *koesali* mogen vreemdelingen en reizigers wel slapen, maar een kookpot of eenig voedsel mag er niet binnen worden gebracht. De maaltijd heeft dan ook in de vrije lucht plaats om de *koesali* heen. Met het aanbreken van den morgen keert men naar huis terug.

Soms waarschuwt de *balakat*, dat er een besmettelijke ziekte of een andere ramp in aantocht is. Zoo zag men steeds een prauw uit het riviértje Minanga tetena bij de hoofdplaats Banggai komen, als een besmettelijke ziekte de bevolking zou komen bezoeken. Wanneer deze werkelijk aangekomen is, beveelt de radja van Banggai een groot feest aan te leggen. Dan wordt een groote vlag genaaid van wel 3 meter lengte, met tal van banen, die horizontaal loopen, afwisselend rood en wit. Deze vlag wordt gemaakt in een prauw, terwijl deze in de baai wordt rondgeroeid, waarbij men zonder ophouden op trommen en gongs slaat. Is de vlag gereed, dan wordt ze naar den vorst gebracht, en daarmee trekt het heele volk naar Kaoe mamboi, waar Aboe Kasim heeft gewoond. Alle prauwen, die de menschen overbrengen, zijn getooid met vlaggen, en overal slaat men op trommen en gongs. Te Kaoe mambol aangekomen wordt de vlag overeind gezet, en er wordt een maaltijd aangericht. De vorst en zijne raadsleden spreken den *balakat* toe, en verzoeken hem de ramp van het volk af te wenden. Deze *balakat*-vlag draagt den naam van *toenggal*. 4 dagen lang laat men de vlag te Kaoe mambol. Het laatst heeft men dit gedaan bij het heerschen van de influenza in het begin van 1919.

Op Peling bestaat algemeen de gewoonte om na afloop van een besmettelijke ziekte een feest te vieren in de *koesali*, bij welke gelegenheid de bewaker water beleest en beblaast, waarmee alle menschen worden besprenkeld.

Wanneer een lid van de Sultansfamilie van Ternate Banggai aandeed, durfde hij niet aan wal gaan, vertelt men, voordat hem water was gebracht van alle *balakat*, met welk water hij zich het gelaat wiesch.

Wij zien dus dat in het gebied van de mian Banggai de *balakat* nauw verbonden is met het heele volk en met het bestuur. De bewakers van den *balakat* zijn dan ook geen priesters, *talapoe*, die de

pilogot dienen, maar afzonderlijke personen. De *balakat* komt ook niet in den bewaker.

Geheel anders is dit bij de mian Sea-sea in het W.. Wat zij *koesali* noemen als de woonplaats van *balakat*, is geen huis, maar het klein rustbed, waarop men meent dat de *balakat* neerstrijkt. Deze rustbedden staan in de huizen der priesters, *talapoe*, die tevens de bewakers der *balakat* zijn. Op het rustbed, dat tegen een der wanden staat, ligt een aarden bord, waarop sirih-pinang kan worden gelegd, en verder ziet men er ook gewoonlijk een jonge kokosnoot op liggen. Wanneer voor een zieke de hulp van den *balakat* wordt ingeroepen, doet de priester dit, en legt daarbij sirih-pinang op het offerbord. Bizondere eerbied voor deze woonplaats van den *balakat* hebben de huisgenooten niet. Bij de mian Sea-sea is het onderscheid tusschen *balakat* en *pilogot* heel gering.

Wat de rijks grooten betreft, hebben wij reeds kennis gemaakt met den raad van vier, die aangevuld kon worden tot 7 leden. Deze raad werd in alle belangrijke aangelegenheden het rijk aangaande gekend. We hebben ook gezien, hoe op verzoek van dezen raad een der vorsten (Laoeta) door den Sultan van Ternate werd afgezet.

Behalve deze raad had de vorst nog vier andere raadslieden. Van hen was het eerst de Djoegoegoe aangesteld. We hebben gezien, dat Adi Lambal, een der legendarische vorsten, deze betrekking het eerst bekleed zou hebben. De tweede was de *panabela langkai*, veelal naar het Maleisch *hoekoem toea* genoemd. Eens, zoo wordt verteld, ging Basalo Manjongan visschen. Op een gegeven oogenblik haalde zijn angel een jongen uit de zee op, die een weegschaal in de hand hield. Overal werd het wonder verteld, en de jongen werd zorgvuldig opgevoed. Toen hij volwassen was, werd hij aangesteld tot *pananbela langkai*. Hij moest alle rechtszittingen van den vorst bijwonen, waarheen hij steeds zijn weegschaal meebracht. Als de vorst eenige zaak niet wist uit te maken, kwam *pananbela langkai* met zijn weegschaal, en moesten beide partijen zich elk aan een kant ervan scharen. Degeen, aan wiens kant de weegschaal naar beneden ging, werd geacht ongelijk te hebben. Volgens den oud-Djoegoegoe is deze weegschaal nog langen tijd als orakel gebruikt, maar reeds lang voordat het Gouvernement hier kwam, is zij verdwenen. Van dezen uit zee opgevischten *panabela langkai* zijn alle latere *hoekoem toea*, zooals ze meestal genoemd worden, afgestamd.

We hebben boven gezien, dat de eerste Kapitan laoet een stiefzoon van vorst Moelang was, een zoon van een Ternataansche prinses; hij heette Mara. Tompoei Lasoeon was de eerste Major. Diens grootmoeder was een Ternataansche prinses. Djoegoegoe en

Hoekoemoea waren dus niet van vorstelijke afkomst, Kapitan laoet en Major wèl. Daarom kan een djooegoegoe of een hoekoem toea nimmer vorst worden, maar een kapitan laoet of major wèl.

Tijdens het oude vorstenbestuur was de Djooegoegoe belast met het toezicht op Loeok (Loewoek), Lontio, Nambo, Pombana en Batoei. De Hoekoem toea met dat op: Kintom en Tangkian (waarin o.m. het gebied der To Loinan). De Kapitan laoet had de speciale zorg voor Lamala, Basana en Pokobondolo. De Major liet zijn macht gelden in Mendono. Deze waardigheidsbekleeders waren dus stede-houders van den vorst op den vasten wal van Celebes. De Banggai-archipel was het speciale machtsgebied van den radja.

Toen het Gouvernement orde op de zaken kwam stellen, heeft het de raad van vier, *basalo sangkap*, niet erkend, maar de vier andere waardigheidsbekleeders, de zoogenaamde *koemisi sangkap*, heeft het in stand gehouden. De Djooegoegoe is nu belast met het toezicht op alle eilanden van den archipel behalve Peling. Voor dit laatste heeft de Hoekoem toea zorg te dragen. De Kapitan laoet woont te Loewoek, en verzorgt de belangen van de zuidkust van het rijk van Banggai op den vasten wal van Celebes, terwijl de Major, die in onderscheiding van lagere Hoofden met den titel van major, Major ngofa heet, te Boenta verblijf houdt, en voor de noordkust instaat.

Tijdens het oude regime had de Djooegoegoe nog twee helpers: de *panabela boejoe*, of in het Maleisch: Hoekoem boejoe, en de *panabela tolola* of Hoekoem tolola. Deze twee vergezelden hem, waar hij ging, of hij gebruikte ze als gezanten, de eerste naar de bewoners van Peling, de tweede naar de To Lalaki boven Kandari, welke bergbewoners eveneens aan Banggai onderworpen waren.⁸⁾

Nu wij kennis hebben gemaakt met de zichtbare en onzichtbare machten die den vorst eertijds terzijde stonden, kunnen wij overgaan tot de beschrijving van de plechtige inhuldiging van een nieuwen radja. Wij hebben reeds gezien, dat de nieuwbenoemde zich eerst naar Ternate te begeven had om door den Sultan te worden aangesteld. Voor zoo'n reis werd veel tijd genomen, want overal legde men aan, en men bleef soms een maand op een enkele plaats. De tocht werd gewoonlijk in twee groote vaartuigen, *kora-kora*, gedaan.

⁸⁾ Deze *koemisi sangkap* bestond dus inderdaad uit 4 leden. Goedhart (t.a.p., bl. 443) zegt, dat er eigenlijk 5 leden waren, en dit is in alle memories en nota's van overgave der opeenvolgende Gezaghebbers nageschreven. Goedhart noemt bij dezen raad niet op Major Ngofa, en hij voegt er Hoekoem boejoe en Hoekoem tolola bij (Goedhart schrijft *lolak*), die er niet toe behoorden. Voor de talrijke andere waardigheidsbekleeders, hun inkomsten en de gevolgde rechtspraak verwijs ik naar Goedharts meer aangehaald opstel.

De meeste der ambtsdragers gingen met den nieuwen vorst mee. Te Ternate aangekomen werd de radja ontvangen door den Kapitan laoet, en deze geleidde hem naar den Sultan. De teekenen van de waardigheid van den vorigen vorst, bestaande in een lang baadje, als de Arabische djoebah en roke (ons „rok”) geheeten, en een eigenaardig hoofddekseel bestaande in een in elkaar gedraaiden worstachtigen lap katoen, die den naam droeg van *sabalee*, werden aan den Sultan overgebracht. Deze liet dan nieuwe kleedingstukken voor den pasbenoemden vorst maken. De aanstelling ging met allerlei feestelijkheden gepaard.

Aanvankelijk schijnen de radja's van Banggai geen tribuut aan den Sultan van Ternate betaald te hebben, zoolang de verwantschap tusschen beide vorstenhuizen werd gevoeld. Zooals we gezien hebben is radja Agama begonnen elk jaar als tribuut op te brengen 1 slavin en 25 kati was. Deze slavin werd door Peling geleverd. Toen het Gouvernement verbood een slavin als tribuut te geven, werd deze vervangen door 3 pikol was.

Te Banggai teruggekeerd verbleef de vorst eerst eenigen tijd in zijn woning te Kota Djin. Intusschen werden de sangadji's van Peling en van den vasten wal gewaarschuwd, maar volgens de mededeelingen der bewoners van Peling waren het maar weinig Hoofden, die aan den oproep gehoor gaven. De feesten die dan gevierd werden, heetten *sinomboli tomoendo* „het verwisseld worden van vorst”. Toen Kota Djin verwoest was en de vorsten op den heuvelrug woonden, werden ze na afloop der feesten, die gewoonlijk 44 dagen duurden, naar Kota Djin gedragen, waar zij een poos moesten rusten in een tijdelijk opgeslagen woning, voordat de plechtigheden van de inhuldiging konden worden vervolgd.

Deze bestonden hierin, dat de vorst gedragen werd naar een punt iets ten N. van Kota Djin, waar een pad begint tegen den berg op. Men bereikt dan eerst een open plek, Kaoe mambol „witte boom”, waar de eerste Aboe Kasim gewoond moet hebben. Langen tijd moet hier nog een huisje hebben gestaan, waarin de *balakat* van Aboe Kasim vereerd werd. Na een korten maar steilen klim komt men op Boloekan, de heilige plek, die het eerst boven de wereldzee uitgekomen is (het gebergte waarvan Boloekan een deel is heet Baboan; een top ten W. van Baloekan heet Sapaloe, en een ten O. ervan Lingga boetoen). Bovenop Boloekan vindt men een min of meer vierkant brok kalksteen van circa 1,5 meter lang en breed, en 1 meter boven den omringenden grond verheven.

Wanneer nu de vorst naar deze plek gedragen was, zette een van de *basalo sangkap*, en wel Basalo Tano bonoenoengan zich op

dien steen neer, met het gelaat gekeerd naar Boneka, waar de *balakat* is van Potteri Sale, Aboe Kasims zuster. Dan ging de vorst op den schoot van dezen *basalo* zitten. We weten reeds dat deze gewoonte stamt uit den tijd, toen een voorvader van dezen *basalo* Aboe Kasim als knaap van Boengkoeko tatandak naar Kota Djin droeg. De Hoekoem toea plaatste zich vóór den vorst, en de Djooegoegoe stond aan diens linkerzijde; de overige waardigheidsbekleeders stonden er in een kring om heen. Dan sprak de Hoekoem toea den vorst toe, terwijl hij met den staf dien hij in de hand hield, telkens het hoofd van den gehuldigde als het ware bedreigde. Hij vermaande den vorst rechtvaardig zijn onderdanen te besturen, want dan zou hij gezegend worden, en een lang leven hebben; zoo hij echter de voorschriften der vaderen niet opvolgde, zou hij niet anders dan tegenspoed ondervinden, en vroeg sterven.

Of den gehuldigten vorst een lang leven beschoren was, meende men ook nog uit iets anders op te kunnen maken. In den steen, waarop Basalo Tano bonoenoengan gezeten is, is namelijk een uitholling. Hoe meer water zich in dit gat verzameld had op het tijdstip van de kroning, des te langer leven zou den vorst beschoren zijn.⁹⁾

Had de Hoekoem toea zijn vermaning uitgesproken, dan werd de vorst weer naar beneden naar Kota Djin gedragen. Men lette erop, welke de eerste woorden waren, die hij daar aangekomen sprak: waren dit goede woorden, dan zou het gewas gedijen, en alom zou voorspoed heerschen; waren het slechte woorden, dan was misgewas te wachten, en de menschen zouden door ziekten geteisterd worden.

Na afloop van de „kroning” maakte men een oorverdoovend lawaai: geweren werden afgeschoten, op tallooze gongs werd geslagen; trommen werden geroerd. Zoodra de vorst in zijn woning was aangekomen, eerst in Kota Djin, later in zijn paleis op den heuvelrug, kwamen hoogen en geringen hun sembah voor hem maken. Voortaan zou men hem niet meer mogen naderen of toespreken, zonder vooraf een sembah gemaakt te hebben. Gedurende 7 avonden werden dan allerlei geïmproviseerde versjes gezongen, *makidoeng*, wat te vergelijken is met het Mal. *berpantoen*. In die versjes werd de vorst verheerlijkt. Elke groote *basalo* kreeg hierbij zijn beurt, en daarvoor kreeg elk hunner een geschenk van 10 rijksdaalders. Aan het einde van het feest kwamen de Mohammedaansche geestelijken aan de beurt, die de plechtigheid sloten met koranreciet en batja do'a.

⁹⁾ Over dezen huldigungssteen en de rol, die het regenwater daarbij speelt, vergelijkte men J. C van Eerde, *Investituursteeën in Zuid Celebes*. Tijd. Kon. Aandr. Gen. 2e reeks, deel 47, 1930, bl. 813—826.

Op zijn tocht ter kroning werd de vorst vergezeld door zijn lijfwacht, bestaande uit 20 Ternataansche en 40 Banggaische soldaten. Deze lijfwacht werd aangevoerd door een letenanadjedan (luitenant-adjutant), die onder zich had: 4 letenani (luitenants), en onder dezen stonden weer 6 seragenti (sergeants). Deze lijfwacht voerde ook een vlag, die den naam draagt van *ambelar*. Deze vlag of standaard bestaat uit banen wit en rood katoen, maar hij heeft twee punten naar boven.

De laatste vorst is niet meer op den Boloekan maar in een feestloods in zijne waardigheid bevestigd.

IV. *De Machtssfeer van Banggai.*

In den tijd, toen de Banggaische vorsten op het toppunt hunner macht stonden, was een uitgestrekt gebied aan hen onderworpen. Niet alleen de heele Banggai-archipel erkende hen als heer, maar het geheel oostelijke schiereiland van Celebes was hun gehoorzaam. Verder strekte hun machtssfeer zich uit langs de oostkust van Celebes tot voorbij Kandari, zooals met een enkel woord boven reeds gezegd is.

De onderwerping van al deze stammen zal gewoonlijk wel langs vreedzamen weg hebben plaats gehad, daar onbeschaafde stammen gemakkelijk geïntimideerd worden door menschen met betere kleeding en bewapening, en die door hun zelfbewust optreden dadelijk overwicht over de anderen hebben. Alleen wanneer de Javaansche immigranten te doen kregen met inheemsche vorsten, die leiding wisten te geven aan hun onderhoorigen, ontstond verzet. Dit zagen we bij het rijkje van Bongganen.

Een tweede voorbeeld van zulk verzet is de onderwerping van het rijkje van Baoe lemo. Deze geschiedenis is reeds medegedeeld in mijn opstel over de To Lomang (Bijdragen Kon. Instituut, deel 86, 1930, bl. 341 e.v.). De bijzonderheden welke mij van Banggaische zijde werden medegedeeld, verschillen eenigszins van de vroeger gepubliceerde, en daarom geef ik ze hier weer.

Op zekeren tijd regeerden in Baoe Lemo een broer en zuster, Lologani en Mapang genaamd (in Loinang zegt men: Lalogani en Mapaang). Beiden waren afstammelingen van menschen, die uit den hemel waren neergedaald, *manoeroeng*. De zuster, Mapang, bezat een vischarend, die haar dagelijks van visch voorzag. Eens vroeg haar broer den vogel te leen, maar voordat Mapang hem aan haar broer afstond, droeg ze het dier op om niet anders dan oneetbare visch aan te voeren. Toen de arend aan dit bevel gehoor

gevende, niets dan ontuig aanbracht, ontstak Lologani in toorn, en hakte den vogel de vleugels af.

Mapang nam hiermede geen genoegen. Ze ging naar Banggai en klaagde aan Basalo Dodoeoen lalongo haar nood. Deze bracht haar woorden over aan den vorst van Banggai (wie dit toen was, kon men niet zeggen), en deze beloofde de beleedigde vorstin hulp te verleen.

Toen de vloot van Banggai koers zette naar Baoe Lemo, ontmoette ze de vloot van Sawerigading¹⁰⁾, en deze sloot zich bij het avontuur aan. Baoe Lemo echter was een sterke vesting. Om den berg Tompotika waren 7 kota's gebouwd. Bij het vertrek van de vloot naar haar vaderstad maakte Mapang de afspraak met den radja van Banggai: „Wat leeft is voor u, wat dood is, is voor mij; alleen verzoek ik u mij het hoofd van mijn broer te brengen”. Mapang stond dus haar rechten op Baoe Lemo aan Banggai af.

In den slag ontstond een verwoed gevecht tusschen den boven reeds genoemden voorvechter Mata timbali en Lologani. Nu eens streden ze op den grond, dan weer in de lucht. Ten slotte raakte het lange haar van Lologani, dat losgeraakt was, verward in een pisangstam (*loka boealo*), maar opspringende rukte hij den boom uit den grond. Hierdoor werd hij echter zeer belemmerd in zijn bewegingen, zoodat Mata timbali hem kon verslaan.

Hiermede was de oorlog ten einde. De inwoners van Baoe Lemo verspreidden zich naar Tilamoeta, Balantak, Lolontang en Taliabo. Aan Mapang werd als woonplaats aangewezen Lampa op het eiland Banggai. De sangadji's van die plaats zouden van haar afstammen.

¹⁰⁾ Dat de menschen van den Banggai-archipel door den omgang met Boegineezen van Sawerigading hebben gehoord, is niet te verwonderen, maar het doet zonderling aan dezen voor-historischen, legendarischen persoon vermeld te vinden bij een gebeurtenis, die in de tweede helft der achttiende eeuw moet hebben plaatsgehad. Veel weet men te vertellen van een neef van Sawerigading, wiens naam men niet kent, maar die wordt aangeduid met Mian ntololo, d. i. iemand van wien alles gebeurt wat hij zegt, iemand dus die met bovennatuurlijke macht is toegerust. Van hem worden allerlei wonderen verteld. Zoo zou hij het eiland Bandan aan de oostkust van Banggai van Banda in de Molukken hebben afgescheurd en naar zijn tegenwoordige ligplaats hebben gesleept. Bij Batong bato wijst men nog voetafdruksels van hem aan, niet ver van de hoofdplaats. Zoo toont men ook plekken, waar hij met zijn zwaard in de rots heeft gehakt. Deze held huwde te Banggai met Adamin, dochter van Adi Lambal (dus weer een eind terug in de geschiedenis), en bij haar kreeg hij een zoon, die Patola heette. Patola keerde naar Loewoe terug, en om die reden, zegt men, zouden alle vorsten van Loewoe Patola heeten. (Volgens het Boegineesch Woordenboek van Dr. B. F. Matthes, bl. 364, beteekent *ana-potala*, of *ana-motala*, prinsen van hooge geboorte, die in aanmerking komen voor de opvolging).

Het is een opmerkelijk verschijnsel van de vorstenhuizen in het Oosten van den Indischen Archipel, die hun ontstaan te danken hebben aan Javaansche immigranten, dat dezen zich steeds op een klein eiland afzonderden, en vandaar uit hun macht uitoefenden op de omwonende volken, die in beschaving en kennis verre bij hen achterstonden. Zoo zien wij hen zich concentreeren op Ternate, op Tidore, op Batjan, en hier weer op Banggai. Er was dus weinig onmiddellijk contact tusschen vorst en onderdanen. Deze isolatie was wel bevorderlijk voor het scheppen van een magisch krachtigen kring om den vorst heen, maar van invloed uitoefenen op de omgeving kon hierdoor geen sprake zijn.

De vorsten van Banggai hebben zich dan ook nimmer bemoeid met de binnenlandsche aangelegenheden van hun onderdanen. Ze waren tevreden, wanneer dezen hun jaarlijksch tribuut kwamen brengen, en verder aan hun soms buitensporige eischen voldeden. Aan den geringen invloed die van het hof uitging moet o.m. worden toegeschreven, dat de bevolking bij haar Heidendom bleef volharderen, en de Islam zich weinig uitbreidde. Eerst na de komst van het Gouvernement een goede twintig jaar geleden heeft deze godsdienst aan invloed gewonnen. De gedachte was bij de menschen gewekt, dat het de wensch van den nieuwen heer was, dat men zou kiezen tusschen Islam en Christendom. Zonder verder iets van het Christendom af te weten, kozen groote scharen dezen godsdienst tot den hunne. Bij deze keuze moet de afkeer der menschen tegen den radja van Banggai een rol hebben gespeeld. Een oud man in het Liangsche vertelde mij een voorval uit de oude geschiedenis, waarin de toenmalige vorst van Banggai hun Hoofd onrechtmatig had behandeld. Uit zichzelf voegde hij er aan toe: „Daarom zijn wij hier Christen geworden, want de Islam komt van Banggai”.

Het voorval, dat ik zoo juist noemde, was het volgende: Het Hoofd van de streek Kindandal, Kadoepang geheeten, had acht zonen, van wie de jongste Mata timbali heette. Hij had dezen naam gekregen, omdat hij evenals zijn naamgenooten uit de geschiedenis van Bongganen en Baoe Lemo, behalve twee oogen van voren er ook twee in het achterhoofd had. Door deze bizonderheid kon hem nimmer een vijand besluipen, en door zijn kracht en dapperheid overwon hij iedereen. Nu gebeurde het eens, dat de vorst van Banggai zijn vasal opriep om met hem mee te gaan om een groot land te bevechten; welk wordt niet genoemd, maar waarschijnlijk Baoe Lemo. Deze Mata timbali zou dan dezelfde zijn als die welke Lologani versloeg. Mata timbali veroverde bij deze gelegenheid een kostbaren steen, die *moetia* wordt genoemd, op den vijand. Dezen

steen eischte de radja van Banggai op, en om hem in zijn bezit te krijgen, gebruikte hij een list. Toen de vloot op den terugweg Botindakan aandeed, een van de Poelau Banjak, ten O. van Peling, liet men Mata timbali op last van den vorst uit een bamboekoker drinken, waaraan een punt gesneden was. Terwijl de dappere voorvechter, *talenga*, den koker aan den mond zette, sloeg men erop, zoodat hij in zijn keel drong, en Mata timbali stierf. Dezelfde bijzonderheid dus als in de overlevering omtrent Bongganen.

Toen zijn vader Kadoepang van den moord hoorde, was hij buiten zichzelf van woede. Hij slachtte een varken, en hakte dit in kleine stukjes. Hiermede vulde hij 17 manden, en toen stak hij met zijn onderhoorigen over naar Banggai. Hij legde aan op het eiland Bakakang vóór de baai. Toen liet hij het strand met stukken dakbedekking van sagoblad beleggen, opdat de Banggaiers, als ze kwamen vechten, daarop zouden uitglijden. Op deze sagobladeren strooide hij de stukjes varkensvleesch, en sprak den eed: „Eerst als al deze stukjes weer tot één varken zijn samengevoegd, zal ik in vrede leven met mijn heer” (het strooien van varkensvleesch zal wel bedoeld zijn geweest als een hoon den Mohammedaanschen vorst aangedaan). In den nacht liet hij de bindsels van de uitleggers der prauwen doorkappen, zoodat de vaartuigen niet dadelijk te gebruiken waren, en toen liet hij zijn heer uitdagen. Toen de vorst hem te gemoet wilde trekken, had men lang werk om de uitleggers weer aan de prauwen te bevestigen, en in dien tijd zeilde Kadoepang naar zijn land terug. De overlevering zegt, dat de vorst van Banggai den opstandeling niet in zijn eigen land durfde opzoeken, en ten slotte nam hij er genoegen mede, dat het Hoofd van Kindandal zijn jaarlijksch tribuut niet aan den vorst bracht, maar aan diens bloedverwant, den sangadji van Lolantang.

Dergelijk verzet van vasallen tegen hun heer moet meer zijn voorgekomen, volgens de mededeelingen, die ik inwon, maar bijzonderheden kwam ik weinig te weten. Het laatste geval van verzet is geweest, toen de sangadji van Apal op het schiereiland Liang, Toekoe genaamd, niet naar de bevelen van den radja wilde luisteren, toen deze hem onder pressie van het Gouvernement verbood menschen als slaven te verkoopen naar Oena-oena en de Togian-eilanden.

Toen Banggai de volken van Peling aan zich onderworpen had, was er daar geen sprake meer van zelfstandige Hoofden, maar deze werden door den radja aangesteld, met den titel van *basalo* of *sangadji*. Men had kleine en groote sangadji. De eersten waren vaak weer onderworpen aan de laatsten. De groote sangadji, nako-

melingen van de oude *tomoendo* of vorsten van Peling, bleven de vereering van hun onderdanen genieten, zooals we reeds gezien hebben. Hieraan worde nog toegevoegd, dat de tribuut in den heel ouden tijd bestond in een soort van borden, die van sagoblad werden gevlochten, en die den naam droegen van *salang*. Verder gaf men zijn *basalo* geklopte boomschors (kleedingstof), damarhars voor fakkels (*bilat*), en rotan. Dit alles werd verzameld door de *tonggol*, Hoofden van een groep verspreid staande huizen.

Toen men den radja of *tomoendo* van Banggai als heer had erkend, bracht elke vasal jaarlijks een hoeveelheid *bijenwas*, taloe, als tribuut, benevens een aantal borden, *masanal* geheeten, die door Boegineesche handelaren werden ingevoerd. De *bijenwas* werd door den vorst van Banggai verkocht; vermoedelijk bestond hierin de handel van Banggai met de V. O. C. De tribuut of loeloe¹¹⁾ van Bongganen (Tinangkoeng) bestond uit ongeveer 1 pikol *bijenwas*, 30 manden (*kalamata*) met oebi (*bakoe*), 1 geit en 30 *kajoe*. Met het woord *kajoe* worden allerlei voorwerpen geteld, als lappen katoen, borden en derg., die elk een waarde vertegenwoordigen van circa één gulden.

In het *basalo*-schap van Boelagi werd de schatting eveneens opgehaald door Hoofden, die *tonggol* heetten; een *tonggol* had het toezicht over een aantal huisgezinnen, die samen ongeveer 10 kati *bijenwas* voor den radja van Banggai bijeenbrachten. Al die was werd in het oude Boelagi verzameld, circa 300 ballen (zoo'n bal of stuk was heette *sanggalaoepa*), elk van ongeveer 1 kati gewicht, verpakt in 30 manden (*kalamata*); verder 10 draagmanden (*bois*) met oebi; 30 koperen doelangs en één bok. Steeds werd deze schatting overgebracht in drie prauwen, waarvan 1 werd aangevoerd door den *basalo*, 1 door den *kapitan*, en 1 door den voornaamsten *tonggol*. Bij het afvaren werd een kanonnetje afgeschoten, en gedurende de gansche reis, die vaak onderbroken werd, werd lustig op de tifa en de gong geslagen. Was men op de hoofdplaats angekommen, dan werd het kanonnetje weer afgeschoten. Aan land gekomen werd het gezantschap ontvangen door den *panabela* (Hoe-koem toea), in wiens huis men opklom. Van hier uit werd een bezoek gebracht bij den Djoegoegoe, en ten slotte kwam men bij

¹¹⁾ De *l* in het Banggaisch is de praepalatale *l*, die in de uitspraak van sommige lieden sterk naar de *r* zweemt. Men vindt dan ook een aantal plaatsnamen nu eens met een *l*, dan met een *r* geschreven. Voor het woord *loeloe* vergelijk men het Bare'e *roeroepi* of *roeroeki*, een zoutbelasting in den ouden tijd.

den radja. De Hoofden maakten den sembah, *soeba*, en de radja beantwoordde dit eerbewijs door de handen boven de oogen te brengen, zooals iemand doet, die het zonlicht wil afsluiten om beter te kunnen zien. Daarna werd sirih-pinang aangeboden. De radja en de beide pasgenoemde waardigheidsbekleeders zaten op stoelen, de gezanten op den vloer. De Hoekoem toea gaf aan den Radja kennis met welk doel de lieden van Boelagi gekomen waren. Dan stelde de vorst nog enkele vragen, en vervolgens keerde ieder naar zijn vaartuig terug.

Den volgenden morgen werd de schatting aan wal gebracht en daar verdeeld: de Radja kreeg 150 ballen was, 10 doelangs en de bok; de Hoekoem toea ontving 50 ballen was en 5 doelangs, en de Djooegoegoe 30 ballen was en 3 doelangs. De rest kreeg Basalo Boelagi, die zijn deel weer met zijn waardigheidsbekleeders deelde.

De wijze waarop de schatting van het *basalo*-schap van Boeko naar Banggai werd gebracht, verschilde weinig van die, waarop Boelagi dit deed; alleen was deze schatting niet zóó hoog, slechts 100 ballen was. Van de vrijheden, die de mian Sea-sea zich bij deze gelegenheid veroorloofden, is reeds een en ander meegedeeld.

Ook Kindandal bracht ongeveer hetzelfde op, maar deze streek bracht de was niet naar Banggai, maar naar Lolantang, zooals reeds is medegedeeld.

Alleen Totikoem bracht geen was op als tribuut, maar de sangadji's van deze streek (Totikoem, Sambioet, Komboetokan, Popisi) moesten eenmaal in de vastenmaand, en eenmaal bij het Mauludfeest 30 flesschen kokosolie, 1 bok en 1 pikol witte rijst opbrengen. Bovendien moesten deze Hoofden zorgen, dat er 12 jongelieden in de huishouding van den vorst kwamen dienen. Deze lieden heeten *lambonoea* „huisgenooten”; elke ploeg werd maandelijks afgelost (tegenwoordig mag de Radja slecht over vier van deze *lambonoea* beschikken). De sangadji's van Pombana en Sinohoan gaven alleen rijst.

De schatting van de onderworpen volken op het vasteland van Celebes werd niet rechtstreeks naar Banggai gebracht, maar overgegeven aan de stadhouders, die de Radja van Banggai hier en daar had geplaatst (Batoei, Tangkian, Kintom, Mendono, en andere).

V. Geschiedkundige gegevens.

Zooals ik reeds zeide, zijn de bovenstaande gegevens geput uit de mededeelingen van enkele oude inwoners van den Banggai-archipel. Als we nu ten slotte na zullen gaan, wat er van Banggai's

geschiedenis uit Westersche bronnen bekend is, zijn we op drie uitgaven aangewezen: Daghregisters gehouden in 't Casteel Batavia, die voor zoover het handschrift nog aanwezig is door het Kon. Bataviaasch Genootschap van K. en W. worden uitgegeven, en het werk van François Valentijn, Oud en Nieuw Oost-Indië (deel I van de uitgave van Dr. S. Keyzer) en De Europeërs in den Maleischen Archipel door P. A. Tiele (Bijdrage Kon. Instituut, 4e vlgr., deel 1, 3, 5 en 6 en 5e vlgr., deel 1). In de nog onuitgegeven Daghregisters kan veel staan, dat licht verspreidt over de oude geschiedenis van Banggai, maar deze deelen staan ons nog niet ten dienste. Tiele (aangehaald bij F. S. A. de Clerq, Bijdragen tot de kennis der Residentie Ternate, bl. 124) deelt mede, dat de Banggai-archipel in 1532 door Urdanete werd bezocht en dat de Radja verblijf hield op het eiland Banggaja maar ook het eiland Peleng (Peling) en verscheidene andere beheerschte.

In het Daghregister van 1663 vinden we Banggai voor 't eerst genoemd (bl. 9); hier wordt geordonneerd, dat Banggai en Gape¹²⁾, vroeger onder Ternate, maar thans onder Makassar staande, niet aan Ternate moeten worden teruggegeven. Valentijn onderstelt, dat de Banggai-archipel in 1580 door Koning Baboe (Baab Ullah 1565—1583) veroverd is.

In het Daghregister van 1664 (bl. 580—581) wordt de reden opgegeven, waarom Banggai onder Makassar gekomen is: De bewoners van dit eiland (of deze eilanden) waren namelijk in Makassar komen rooven in den tijd toen de vorsten van Goa nog niet tot

¹²⁾ Meestal worden in de Daghregisters Banggai en Gape of Gapi samen genoemd. Welk land we onder Gapi hebben te verstaan, is niet heel duidelijk. Bij mijn onderzoek ter plaatse hebben de eilandbewoners mij dezen naam geen enkele maal genoemd; waarschijnlijk is hij ook weer van Ternate afkomstig. De Encyclopaedie van Ned. Indië geeft op, dat Gapi een oude naam is voor Ternate, ook nu nog bij deftige toespraken wel gebezigd. In de lijst van Ternataansche Sultans, die Valentijn opgeeft (I, 537), komen dan ook enkele voor met den titel van Gapi. In het verband echter waarin Gapi (Gape) in de Daghregisters en bij Valentijn voorkomt, kan met Gapi niet Ternate zijn bedoeld. Zoo wordt de Sultan in brieven van den Gouverneur Generaal vaak genoemd „Coninck van Ternate, van de pulas Saleier, Panchiano, Bangaay, Gapy en vele andere landen meer” (Daghreg. 1672, blz. 41; 1673, blz. 42).

Valentijn schrijft: „In de groote inbogt van het eiland Gape, aan de zuidzijde, ligt Peling, en aan den noordkant tegenover Balante, ook Balantik”. En verder: „Balante (Balantik) ligt in een diepen inbogt recht tegenover het eiland Gape” (I, 221). Met Gape kan Valentijn dus niet anders bedoeld hebben als een deel van Peling. Vermoedelijk werd Oost-Peling, dat met een smalle landstrook aan het overige deel van het eiland verbonden is, als een afzonderlijk eiland beschouwd, en Gape genoemd. Goedhart ter aangehaalde plaatse blz. 442 zegt, dat Gape de naam zou zijn geweest van het eiland, dat nu Banggai heet.

den Islam waren overgegaan. Gezanten van Makassar waren zich hierover komen beklagen bij Radja Said, koning der Moluccos (Ternate), en deze gaf zijn toestemming aan Makassar om Banggai te bestraffen. Daarop veroverde de koning van Makassar dit eiland, en stelde er Daeng Bolikang¹³⁾ als gouverneur aan.

In 1666 beklagt de vorst van Ternate zich tegenover den G. G. Joan Maatsuyker erover, dat Makassar de drie Soeala-eilanden, Banggai en Tamboekoe (Toboenkoe) van hem heeft afgenomen, en hij beschuldigt den vorst van Goa van verraad tegenover de Compagnie. In een brief van den Sultan van Tidore aan denzelfden G. G. in datzelfde jaar wordt gezegd, dat Banggai van Ternate is afgevallen en zich onder Makassar heeft geschaard. Niet lang daarna echter schijnt de Sultan van Ternate Banggai en Gapi weer onder zich gekregen te hebben, want in brieven van den G. G. wordt hij meermalen „koning van Banggai” genoemd.

Hiermede is weer in tegenspraak, dat toen G. Padtbrugge in de maand April 1681 op de eilanden Banggai en Gape (anders ook wel Klein-Banggai genoemd) kwam, hij deze geheel ontvolkt vond. Op last van Radja Palakka van Bone waren de menschen van Banggai in 30 Boeginesche vaartuigen naar Mendono op den vasten wal van Celebes gebracht. Dit was op eigen verzoek gebeurd, „nadat hun koning Caboedo vroeger door de Ternataansche hopmannen Bacari en Lolabo om hals gebracht was (I, 514)”.

Uit een ander bericht (Daghregister 1631, 375, 387) vernemen we, dat de Banggaiers de hulp van Aroe Palakka hadden ingeroepen om hen naar den vasten wal van Celebes over te brengen, omdat ze bevreesd waren voor de Tominische zeeroovers.

Opmerkelijk is dat we in het Dagregister zoo weinig gesproken vinden van „koningen” van Banggai. Valentijn (I, 221) merkt alleen op: „Ik vind, dat over het eiland Banggai in 1680 wat na den 25sten Maart zekere Kalkeboelang als koning door den vaandrig Haak van wege de E. maatschappij en uit naam van den koning van Ternate (onder ons oppergezag) gekozen en daar, in plaats van den afgezetten koning Djangkal voorgesteld is”. Geen van beide namen vinden we in de lijst van vorsten, zooals deze van Banggaische zijde is opgeheven. Ook den bovengenoemden Caboedo kunnen we niet thuisbrengen. Volgens het Dagregister van 1682 (bl. 342) werden in dat jaar over Banggai en Gapi aangesteld de

¹³⁾ Misschien is Bolikang wel hetzelfde als Boloekan, de oude naam voor het huidige eiland Banggai, want nu en dan wisselt de *oe* met de *i* af, bijv. Tompoedaoe en Tompidaoe.

Djooegoegoe Sammoetsioe en de kapitan laoet Japou; vooral de eerste wordt geroemd.

Uit deze schaarsche historische berichten mogen wij opmaken, dat in de 17e eeuw nog niet van een eigenlijk vorstenbestuur gesproken kan worden, en dat Banggai en Peling afwisselend hebben gestaan onder de macht van Ternate, Goa en Bone. Nadat Goa's macht door Speelman was vernietigd met de hulp van Aroe Palakka, zal dit rijk wel geen rol meer gespeeld hebben in het Oosten. Wanneer onder Gapi Tinangkoeng moet worden verstaan, bewijst de geregelde samenvoeging van deze beide namen, dat inderdaad de Hoofden van Banggai en Tinangkoeng (Bongganen) nauw aan elkaar verbonden waren.

De periode van het geregelde vorstenbestuur op Banggai en de blijvende suprematie van Ternate dagteekenen dus uit de 18e eeuw. Deze periode begint met Perintji Mandapaar. Dat deze prins verbonden wordt met de overleveringen omtrent de aanrakingen van Banggai met Java, die zeker enkele eeuwen teruglagen, kan niet anders ten doel hebben dan het aanzien van Mandapaar te verhoo-gen. Zoo ook zijn geboorte uit een Kastiliaansche prinses, die op zijn gunstigst een verre afstammeling kan zijn geweest van een Spanjaard of Portugees (Valentijn I, 14 noemt onder de bewoners van Ternate „ook eenige afzetsels van Portugeezen”) met een Ternataansche prinses.

Wat de naam Mandajaar betreft, deze kan wel dezelfde zijn als Modafaer, omtrent wien Valentijn ons in deel I van zijn boek een en ander vertelt. Als jongen van 15 jaar aan de regeering gekomen, stierf hij reeds op 32-jarigen leeftijd (16 Juni 1627), maar gedurende zijn korte regeering had hij zich grooten naam gemaakt als Sultan van Ternate, en dit kwam voornamelijk omdat hij niet alles aan zijn stadhouders overliet, zooals zijn voorgangers hadden gedaan, maar zichzelf met de regeeringszaken bemoeide, en er zelf op uittrok om nieuwe landen (Ambon, Ceran, de Oeliassers) te veroveren. Zijn zoon Sultan Mandarsjah (Mandarsaha 1648—1672) bedankt den Gouv. Gen. meermalen voor diens vermaningen, waarbij het hem is, alsof „Modaphaer andermaal in de werelt was komen te leven” (Daghreg. 1664, bl. 295; 1666, bl. 110).

De naam van dezen beroemden Sultan kan dus aan den eersten wezenlijken vorst van Banggai zijn gegeven om diens glorie te verhoogen. Zoolang de Dagregisters van de 18e eeuw niet zijn gepubliceerd, kunnen wij niet rekenen op een nadere bepaling van den tijd, waarin hij op Ternate kwam. Uit Van der Hart's „Reize rondom het Eiland Celebes”, bl. 91 weten we, dat Radja Agama

in 1847 naar Bone gevlucht is. Van Mandapaar tot en met Radja Agama hebben 13 vorsten over Banggai geregeerd. Wanneer we in aanmerking nemen, dat meermalen twee en eens drie vorsten van dezelfde generatie Banggai hebben bestuurd, en viermalen een radja na een korte regeering verbannen of afgezet is, dan meen ik dat het begin van Mandapaar's bewind niet vóór het midden der 18e eeuw kan worden gesteld.

Tezamen met Mandapaar zal ook de stadhouder van den Sultan van Ternate op Banggai zijn gekomen. Deze vertegenwoordiger van het oppergezag droeg den titel van Oetoesan, gezant. Hem terzijde stonden een Djoeroe toelis, de vertegenwoordiger van den Kalim van Ternate, de Kapitan kota, vertegenwoordigende den Djoegoegoe, en de Kapitan kruis, die den Kapitan laoet van Ternate verving.

De Clerck vermeldt in zijn reeds aangehaald boek (bl. 125) nog eenige data uit lateren tijd: „De groep van Banggai werd bij verbonden van 26 Januari 1689 en van 9 November 1741 tijdens de Radja's Kaitjil Koeboekoeboelang en Calsum Subaltern onder de Compagnie gebracht; terwijl in het jaar 1773, bij het optreden van Kaitjil Bandari, het contract werd gerenoveerd. Deze ging in 1782 in stilte naar Batavia, van waar de Indische Regeering hem terugzond naar Ternate (dat hij in 1784 bereikte), met last om hem opnieuw aan te stellen, hetgeen ook geschiedde, met de beëediging van een nieuw contract op 5 Maart 1796. Dit laatste contract is den 5den April 1808 aangevuld en bleef ook voor zijn opvolgers van kracht tot, na de van Radja Agama in 1847, eerst den 24sten October 1852 werd met den nieuw opgetreden Radja Kaitjil Tatoetong een contract aangegaan, dat bij regeeringsbesluit van 2 October 1852 No. 6 is goedgekeurd.”

De namen van de radja's Koeboekoeboelang en Calsum Subaltern komen niet in de lijst van vorsten voor, zooals deze door de Banggaische grooten is opgegeven. Wanneer de hier genoemde Bandaria dezelfde is als Mandaria in de vorstenlijst van Banggai, dan zou deze in de laatste twee decennia van de 18de eeuw hebben geregeerd. Tot op de komst van het Gouvernement in het begin dezer eeuw regeerden: Tatoetongo (bij de Clercq Tatoetong) 1847—1856; Radja Soak 1858—1870; Noerdin (bij de Clercq Kaitjil Nang) 1870—1880; Abdoel Aziz (bij de Clercq Kaitjil Tatoe) van 1882 tot de komst van het Gouvernement.

Dr. ALB. C. KRUYT.